

IV. Προστασία γεωργικής γης: αμπελώνας Θήρας και Θηρασιάς.

Κατευθύνσεις:
Συνδυασμός μέτρων πολιτικής και δράσεων ικανών να συμβάλλουν καθοριστικά στην προστασία της γεωργικής γης της Θήρας.
Ανάδειξη των παραδοσιακών μεθόδων καλλιέργειας της γεωργικής γης στη Θήρα.
Εντοπισμός προϋποθέσεων υποστήριξης της πρότασης για την ένταξή του οινικού κλάδου της Θήρας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας.
Αναζήτηση προτάσεων και δράσεων ικανών να διασφαλίσουν την οικονομική βιωσιμότητα και αποδοτικότητα της καλλιέργειας του αμπελώνα της Θήρας και της Θηρασιάς.

Ιστορική διάσταση

Ο αμπελώνας του νησιού με έκταση περίπου 1.400 εκτάρια, ξεκινά ομαλά από τη θάλασσα και καταλήγει με αναβαθμίδες στην καλντέρα, της οποίας το ύψος κυμαίνεται ανάμεσα στα 150 με 250 μέτρα. Η Σαντορίνη είναι η πρώτη ζώνη παραγωγής οίνων *Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης* (ΠΟΠ) που εντάσσεται στο *Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΑΠΚ)* της Ελλάδας. Οι Αμπελοοινικές παραδόσεις και ο ιδιαίτερος τρόπος καλλιέργειας των αμπελώνων της Θήρας - Θηρασιάς εντάχθηκαν στο Εθνικό Ευρετήριο στις αρχές του 2018 και αποτελούν έτσι μέρος της καταγεγραμμένης Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας.

Σύμφωνα με αρχαιολογικές έρευνες και ανασκαφές που έχουν γίνει στο νησί, και συγκεκριμένα στο Ακρωτήρι, καλλιεργούσαν αμπέλια από το 17ο αιώνα πΧ. Οι τότε κάτοικοι της περιοχής παρήγαγαν και εμπορεύονταν το δικό τους κρασί. Μετά την έκρηξη του ηφαιστείου, το 1600 πΧ. ο προϊστορικός αμπελώνας καταστράφηκε. Δοκιμάστηκαν πολλά φυτά αλλά το αμπέλι ήταν από τα ελάχιστα που επιβίωσε.

Οι αμπελώνες της Σαντορίνης ξεχωρίζουν και έχουν τα εξής ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά:

- Το ηφαιστειογενές έδαφος, που είναι πορώδες, πλούσιο σε τέφρα και ελαφρόπετρα, η οποία απορροφά την υγρασία, όπως και πλούσιο σε ανόργανα και μεταλλικά στοιχεία.
- Το ξηρό του κλίμα με πολύ σπάνιες βροχοπτώσεις. Οι καλοκαιρινές, νυχτερινές ομίχλες είναι η κύρια πηγή υγρασίας, ενώ οι δυνατοί άνεμοι στεγνώνουν το αμπέλι λειτουργώντας προστατευτικά για το σταφύλι.
- Η μεγάλη περίοδος ηλιοφάνειας η οποία βοηθά στην καλή ωρίμαση του σταφυλιού.

Σημειώνεται ότι από την Καταγραφή προέκυψε ότι οι αμπελώνες της Σαντορίνης είναι χωρισμένοι σε περίπου 1000 ιδιοκτησίες. Από αυτές μόνο 6 είναι κάτοχοι από 9 Ha και πάνω από 30 ιδιοκτήτες με ιδιοκτησία 5 ha και πάνω και 100 από 2 ha και πάνω. Όλοι οι υπόλοιποι έχουν πολύ μικρές ιδιοκτησίες κάτω από 1 ha.

Όλα τα παραπάνω συντελούν στη δημιουργία κρασιών με πλούσιο σώμα και κοφτερή οξύτητα.

Θεσμικό Πλαίσιο

α. Πολεοδομική νομοθεσία

Με την τροποποίηση και συμπλήρωση του από 16-2-1990 ΠΔ “Καθορισμός ζώνης οικιστικού ελέγχου κατωτάτου ορίου κατάτμησης και λοιπών όρων και περιορισμών δόμησης των νήσων Θήρας και Θηρασιάς» (ΦΕΚ 144/30-4-2012 ΑΑΠΘ) γίνεται μια προσπάθεια για την διατήρηση και προστασία των περιοχών που αφορούν στην καλλιέργεια αμπέλου καθώς και των περιοχών που καλλιεργούνται τοπικά παραδοσιακά προϊόντα (φακές, φάβα, ντοματάκια).

Στο άρθρο 3 αναφέρεται: “ οι παραπάνω ρυθμίσεις ισχύουν και εφαρμόζονται και για τα γήπεδα που αποτελούν ή αποτέλεσαν αμπελώνα ή πεδίο καλλιέργειας των προαναφερθέντων αγροτικών τοπικών προϊόντων και που δεν είχαν εγκαταλειφθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα (τουλάχιστον 10ετία) πριν της 30-12-2011, ημερομηνία δημοσιοποίησης της πρότασης τροποποίησης της Ζ.Ο.Ε, Προς τούτο και για τη διατήρηση και προστασία των αμπελώνων και των περιοχών καλλιέργειας αγροτικών τοπικών προϊόντων προ της έκδοσης κάθε οικοδομικής άδειας, απαιτείται ρητή βεβαίωση από τα αρμόδια όργανα ότι το γήπεδο, στο οποίο αφορά η οικοδομική άδεια, δεν αποτελεί ή αποτέλεσε αμπελώνα ή πεδίο καλλιέργειας των προαναφερθέντων αγροτικών τοπικών προϊόντων. Για τον εντοπισμό των εκτάσεων αυτής της κατηγορίας λαμβάνονται υπόψη και τα αντίστοιχα δεδομένα του ΟΠΕΚΕΠΕ προηγούμενων ετών.».

Η παραπάνω διάταξη προστατεύει την μη αλλαγή χρήσης του αμπελώνα, όμως έχει αποδειχθεί ότι βαίνει προς καταστροφή διότι οι ιδιοκτήτες αρνούνται να ενταχθούν σε καθεστώς επιδοτήσεων από τον ΟΚΕΠΕ προκειμένου να αποφύγουν το καθεστώς της απαγόρευσης δόμησης. Προτείνεται η βεβαίωση για τον εντοπισμό των εκτάσεων αμπέλου, να βασίζεται στις αεροφωτογραφίες και στους χάρτες που θα συνταχθούν για αυτό το σκοπό και όχι μόνο στα δεδομένα του ΟΠΕΚΕΠΕ, και βάσει αυτών να θεωρείται δεδομένη η ένταξη των αμπελώνων στο καθεστώς προστασίας της ΖΟΕ ή του ΕΠΣ, ανεξαρτήτως του αν εγίνετο χρήση επιδοτήσεων από τον ΟΚΕΠΕ. Στην κατεύθυνση αυτή ενδεχομένως να συνέβαλλε η αποδοχή μικρής δόμησης αγροικίας (της τάξης των 25τμ και χαμηλού ύψους) εντός του αμπελώνα, με τοποθέτηση σε άκρη κάθε κτήματος ώστε να εντάσσεται αρμονικά στο τοπίο, πρόταση που καλείται να εξετάσει το ΤΠΣ.

β. Άυλη πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας (UNESCO)

Με την ένταξη της αμπελοοινικής παράδοσης της Σαντορίνης στο Εθνικό Ευρετήριο ξεκινάει και η συλλογική προσπάθεια του οινικού κλάδου - και όχι μόνο - για την ένταξή της **στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας (UNESCO, 2003).**

Οι ιδιαίτερες αμπελουργικές τεχνικές και πρακτικές της Σαντορίνης αποτελούν άυλη πολιτιστική κληρονομιά όχι μόνο του νησιού αλλά ολόκληρης της Ελλάδας.

Οι προσπάθειες όλων θα πρέπει να στραφούν στην ανάδειξη και προώθηση του αιτήματος αυτού, καθώς με τον τρόπο αυτό θα διασφαλιστεί η διατήρηση των μοναδικών αυτών πολιτιστικών στοιχείων.

Άυλη κληρονομιά ορίζεται ως «[...] οι πρακτικές, παραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, ικανότητες, καθώς και οι σχετικοί χώροι και αντικείμενα, τα οποία κοινότητες, ομάδες και ιδιώτες αναγνωρίζουν ως συστατικά στοιχεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Αυτή η άυλη κληρονομιά μεταδιδόμενη από γενιά σε γενιά συνεχώς μεταβάλλεται σε σχέση με το περιβάλλον, τη φύση και την ιστορία, και ενισχύει την ταυτότητα και τη συνοχή των κοινοτήτων, προωθώντας τον σεβασμό για την πολιτισμική διαφορετικότητα και την ανθρώπινη δημιουργικότητα» (Unesco, 2003, παρ. 2). Κεντρικός όρος της Σύμ-

βασης είναι η έννοια της «**διαφύλαξης**», η οποία ορίζεται ως «[...] **μέτρα που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα της άυλης κληρονομιάς και, μεταξύ άλλων, τον καθορισμό, την τεκμηρίωση, την έρευνα, τη διατήρηση, την προστασία, την προώθηση και τη μετάδοση διαμέσου επίσημης και ανεπίσημης εκπαίδευσης, καθώς και την αναζωογόνηση αυτής της πολιτιστικής κληρονομιάς**» (Unesco, 2003, παρ. 2).

Οι ιδέες της αναζωογόνησης και της μετάδοσης που αναφέρονται στον παραπάνω ορισμό δίνουν έμφαση στη δημιουργική συνέχιση της παράδοσης περισσότερο μέσω της ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας, παρά στην αμιγώς τεχνική και επιστημονική τεκμηρίωση του αντικειμένου.

Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για τη διαφύλαξη των χαρακτηριστικών αυτών της Σαντορίνης, αποτελεί τη βάση για την ευαισθητοποίηση όχι μόνο της τοπικής κοινωνίας, αλλά της Ελλάδας συνολικά.

Ο όρος «διαφύλαξη» περιλαμβάνει μια σειρά δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στη δημιουργική συνέχιση της άυλης κληρονομιάς. Συνοπτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι στην περίπτωση της Σαντορίνης, η ένταξη της αμπελοοινικής κληρονομιάς της θα εξασφαλίσει:

- α) την βιωσιμότητα των αμπελώνων της (γη, αμπέλι, κρασί),**
- β) την ανάδειξη της μοναδικότητας και της αρχιτεκτονικής του τοπίου της περιοχής,**
- γ) τη διάδοση της τέχνης του αμπελουργού,**
- δ) τη δημιουργία νέων επαγγελματικών προϋποθέσεων και προοπτικών για τη νέα γενιά,**
- ε) προστιθέμενη αξία στο υπάρχον τουριστικό προϊόν καθώς και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.**

Στόχος και αίτημά μας είναι να συνεχίσουμε από κοινού (τοπική και κεντρική κοινωνία) τις προσπάθειες για να αποτελέσει η Σαντορίνη την πρώτη αμπελοοινική ζώνη της Ελλάδας που θα ενταχθεί **στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας (UNESCO, 2003)**. Η προσπάθεια αυτή θα συμβάλει στην διατήρηση του αμπελώνα και στη δημιουργία νέων επαγγελματικών προϋποθέσεων και προοπτικών για τη νέα γενιά και παράλληλα θα δώσει προστιθέμενη αξία στο υπάρχον τουριστικό προϊόν καθώς και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, προάγοντας τον οινοτουρισμό, που βρίσκεται σε μεγάλη άνοδο παγκοσμίως, και την δικτύωση με άλλες περιοχές ανάλογης κληρονομιάς και αξίας. Εμμέσως θα συμβάλει στην αποδοχή των μέτρων προστασίας του τοπίου από την τοπική κοινωνία και τους ίδιους τους αμπελουργούς.

Το εμπειριστατωμένο αίτημα με πλούσιο συνοδευτικό οπτικοακουστικό υλικό και βιβλιογραφία, υποβλήθηκε στο Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού, Γενική Δ/ση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Δ/ση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς το Φεβρουάριο του 2017. Εγκρίθηκε από την Εθνική Επιστημονική Επιτροπή για την Εφαρμογή της Σύμβασης για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς το Φεβρουάριο του 2018. Η υποψηφιότητα της Σαντορίνης κρίθηκε από τις πιο αξιόλογες καθώς ήταν επιστημονικά εμπειριστατωμένη και τεκμηριωμένη. Το επόμενο βήμα αποτελεί η ένταξή της στο διεθνή κατάλογο της Unesco. Προς αυτή την κατεύθυνση συνεχίζονται, ήδη από την επόμενη μέρα, οι διαδικασίες για την στοιχειοθέτηση του φακέλου.

Οικονομικό πλαίσιο και ειδικές ενισχύσεις

Για να είναι συμφέρουσα από οικονομική άποψη η διατήρηση της αμπελοκομικής πρακτικής που διαμορφώνει και το αγροτικό τοπίο στα ηφαιστειογενή εδάφη σπουδαίο ρόλο παίζουν και οι οικονομικές ενισχύσεις που αποζημιώνουν τους δικαιούχους για τις πρόσθετες δαπάνες ως αποτέλεσμα των δεσμεύσεων να διατηρήσουν την παραδοσιακή πρακτική.

Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων ενέταξε τον αμπελώνα στη **δράση 10.1.03** του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ). Καθιέρωσε καθεστώς ενίσχυσης *“προκειμένου οι αγρότες να αναλάβουν δεσμεύσεις που υπερβαίνουν της εφαρμογής της πολλαπλής συμμόρφωσης με στόχο την προστασία του θηραϊκού τοπίου και των χαρακτηριστικών του, όπως έχει διαμορφωθεί στην πορεία των χρόνων”*. Λεπτομερέστερα στόχος της δράσης είναι:

- Η διάσωση των γεωργικών πρακτικών που εφαρμόζονται στο θηραϊκό αμπελώνα και τείνουν να εκλείψουν κάτω από οικονομικές πιέσεις.
- Η προστασία του εδάφους από τη διάβρωση, αποσάθρωση και αλλαγή χρήσης μέσω της συνέχισης της γεωργικής δραστηριότητας και
- Η δημιουργία χώρων οικολογικής αντιστάθμισης.

Αυτή η δράση και άλλες ενισχυτικές θα πρέπει να διατηρηθούν ώστε να είναι οικονομικώς συμφέρουσα η καλλιέργεια του αμπελώνα και είναι σκόπιμο να προβλεφθεί μια σύνδεση με το ΕΠΣ το οποίο θα επιβάλλει τα μέτρα προστασίας ώστε να υποδείξει και τις περιοχές εφαρμογής των ενισχύσεων ως αντιστάθμιση.

Επίλογος

Το ιδιαίτερο έδαφος της Σαντορίνης που προστάτεψε τον αμπελώνα από την επιδημία της φυλλοξήρας, με συνέπεια τα κλήματα να είναι από τα λιγοστά αυτόρριζα μέσα στον παγκόσμιο αμπελώνα, η ηλικία του αμπελώνα που είναι πάνω από 3.000 ετών, η ηλικία των κλημάτων που είναι πάνω από πενήντα ετών, το μοναδικό κλάδεμα καθώς και οι μοναδικές πανάρχαιες ποικιλίες, καθιστούν τον αμπελώνα της Σαντορίνης, έναν αμπελώνα ιστορικό, ένα αμπελώνα Μουσείο που πρέπει να προστατευθεί και διατηρηθεί. Ο αμπελώνας αυτός **πέρα από την ιστορική του διάσταση** σήμερα δίνει κρασιά μοναδικά, κρασιά υψηλής ποιότητας που μπορούν να αναδειχθούν αν ενταχθούν σε ένα πλαίσιο ανάδειξης «οινοτουριστικού προϊόντος» εξασφαλίζοντας τις βασικές προϋποθέσεις που έχουν αναδειχθεί στην διεθνή πρακτική:

- να προωθείται και να προβάλλεται σωστά βάσει στρατηγικής,
- να συνδυάζει το κρασί με τα παραγόμενα τοπικά προϊόντα, δημιουργώντας ένα cluster τοπικών παραγωγών,
- να έχει έντονη την ταυτότητα του τόπου παραγωγής, μέσω συστήματος ονομασίας προέλευσης, που πιστοποιεί τη μοναδικότητα του παραγόμενου προϊόντος,
- να περιλαμβάνει δικτυωμένα επισκέψιμα οινοποιεία -οργανωμένος δρόμος κρασιού, με «ξενάγηση» από ειδικούς πάνω στο θέμα του κρασιού και της οινοποίησης,
- να δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής στον επισκέπτη στη διαδικασία οινοποίησης,
- να δίνει την ευκαιρία στον επισκέπτη να γνωρίσει τους φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους της περιοχής, συνδυάζοντας τον δρόμο κρασιού με άλλες θεματικές διαδρομές (παραγόμενων τοπικών προϊόντων ακόμα και σε πλαίσιο οικιακής γεωργίας, ιστορικών γεγονότων και τοπικών παραδόσεων, άλλων πολιτιστικών ή παραγωγικών δραστηριοτήτων),
- να μπορεί να συνδυαστεί με άλλες ειδικές μορφές τουρισμού (θρησκευτικός τουρισμός, τουρισμός περιπέτειας, αγροτουρισμός, καταδυτικός κλπ).